

ORTOGRAFICKÉ VÝSKUMY A PRAVOPISNÉ REFORMY V ČASOPISE SLOVENSKÁ REČ

Iveta Bónová – Lucia Jasinská

Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach

Moyzesova 9, Košice

E-mail: iveta.bonova@upjs.sk, lucia.jasinska@upjs.sk

BÓNOVÁ, I. – JASINSKÁ, L. (2022): Orthographic Research and Spelling Reforms in the Slovenská reč Journal. In: *Slovenská reč*, 87/3, 366 – 388.

Abstract: In this paper, we focus on contributions mainly aimed at spelling and orthographic conceptions in Slovak, published from the beginning of the Slovenská reč journal until the present. We predominantly deal with the problems of orthography, which is often inevitably interconnected with other spheres of language. Some topics from the field of Slovak orthography were treated in a complex manner, others, on the contrary, offered partial views on system deviations or dealt only with partial phenomena. Along with a number of specifically-oriented articles, contributors from the field of orthography especially paid attention to the writing of prefixes *s-* and *z-*, the usage of graphemes *y* and *i*, and the writing of capital letters in namings of a differentiated type. A substantial body of research focuses on papers concerning adopting and adaptation of words and their spelling in Slovak. Many articles were parts of discussions related to the preparation of orthographic conceptions and also the Rules of Slovak Spelling in 1931, 1940, 1953 and 1991.

Keywords: orthography, Slovenská reč, Rules of Slovak Spelling, writing of capital letters, spelling of adopted lexemes, punctuation, writing of graphemes, orthographic principles.

Článok v skratke:

- Problematike pravopisu sa v Slovenskej reči venuje pozornosť počas celého obdobia existencie tohto časopisu.
- V 30. a 40. rokoch minulého storočia prevažujú príspevky orientované na normatívnu činnosť. Najvýraznejšími autormi v tomto období boli H. Bartek a E. Jóna.
- Výrazným medzníkom sú 50. roky 20. storočia, počas ktorých prebiehali v Slovenskej reči intenzívne diskusie k reforme slovenského pravopisu (1953).
- Príspevky s ortografickou tematikou v 80. rokoch smerujú k poslednej výraznej pravopisnej reforme (1991).
- V súčasnosti sa pozornosť koncentruje na aktuálne problémové miesta slovenskej ortografie s ambíciou relevantného kodifikačného zásahu.

1. ÚVOD

Počas 90 rokov vydávania najstaršieho slovakistického časopisu Slovenská reč (ďalej SR) bolo v oblasti ortografie publikovaných viac ako 600 príspevkov. Mnohé z nich v súlade s úrovňou lingvistického poznania opisovali jednoduchšie, ale aj náročnejšie pravopisné javy v prieniku viacerých jazykovedných disciplín. Na jednej strane si takéto prístup vyžadoval samotný jav, na druhej strane až do 80. rokov 20. stor. *Pravidlá slovenského pravopisu* (ďalej aj PSP) ako základná pravopisná

príručka „zastupovali“ aj príručky z iných jazykových oblastí, čo sa nevyhnutne prejavovalo v uchopení problémových otázok slovenského pravopisu a slovenského jazyka. Ortograficky zamerané príspevky boli publikované v diferencovaných žánroch, čoho dôsledkom bolo aj ich zaradenie do presne vymedzených rozličných rubrik časopisu (štúdie, diskusie, rozličnosti, odpovede). Tematická heterogénnosť sa odrážala v skutočnosti, že spôsob spracovania štúdií či diskusných príspevkov sa rôznil. Niektoré témy boli spracúvané komplexne, iné, naopak, ponúkali čiastkové náhľady na systémové odchýlky, alebo sa venovali iba niekoľkým príkladom súvisiacim so spracúvaným javom. Keďže ide o veľké množstvo článkov a mnohé z nich sú zamerané na spôsob písania jednej lexémy (napr. *dátum* – *datum*, *prezídium* – *prezidium*, *taxik* – *taxík*, *dovažok* – *dôvažok*, *striga* – *stryga*), z hľadiska vývinovej línie slovenskej ortografie si osobitnú pozornosť vyžadujú predovšetkým tie, ktoré znamenali významné kroky smerujúce k pravopisným reformám od počiatkov kodifikačných tendencií až po súčasnosť. Mnohé otázky sa riešili opakovane, a to buď cez prizmu jedného autora s časovým odstupom (neraz aj s pozmeneným názorom a argumentmi vyplývajúcimi z poznania rozporov kodifikácie a jazykovej praxe), alebo z pohľadu viacerých autorov-lingvistov, ponúkajúcich diferencovaný pohľad na konkrétny jazykový jav či problém.

V predkladanej štúdiu sa zameriavame na najdôležitejšie informácie, vyplývajúce z jednotlivých príspevkov. Pokúšame sa o ich zoradenie na časovej osi a zároveň o ich zoskupenie na základe spoločnej témy, resp. riešenej pravopisno-lingvistickej otázky. Základnou oporou nášho príspevku, ako aj jeho štruktúrovania sú dôležité kodifikačné a reformné zásahy do oblasti ortografie, ktorých výsledkom sú *Pravidlá slovenského pravopisu* (1931, 1940, 1953, 1991).

Vzhľadom na rôznorodosť a početnosť ortograficky orientovaných príspevkov sa do okruhov týkajúcich sa nových pravopisných koncepcií, ktoré tvoria pomyselnú os 2., 3. a 4. kapitoly, ako aj ich názvov, dostávajú v súvislosti so vznikom a etablowaním PSP aj publikačné výstupy s presahom niekoľkých rokov. Ide v nich o riešenie takých javov, ktoré buď ovplyvnila uvedená pravopisná reforma, alebo pertraktované ortografické javy s ňou nielen bezprostredne, ale aj sprostredkovane súvisia.

2. RIEŠENIE ORTOGRAFICKÝCH OTÁZOK PRED VYDANÍM PSP V ROKU 1940 A PO ňOM

Prvým ortograficky zameraným príspevkom v začínajúcom periodiku SR, ktoré vzniklo ako kritická reakcia na bohemizujúce PSP z roku 1931, bola štúdia Henricha Barteka *Pravopis, spisovná reč a stredná slovenčina* (Bartek 1932/1933, s. 121 – 124). V nej autor v súvislosti so spormi okolo PSP (1931) uvádza: „Často nerozlišuje sa pravopis od jazyka, ba očakáva sa, že Pravidlá slovenského pravopisu budú

zázračným učiteľom, ktorý každého bez roboty naučí dobre po slovensky“ (s. 121). Prirodzene, od počiatku vydávania PSP neobjasňovali iba pravopisnú stránku jazyka, ale ich teoretická časť bola orientovaná aj na morfológické zákonitosti a slovníková časť predovšetkým na lexikálnu zložku. Táto skutočnosť niekoľko desaťročí ovplyvňovala mnohé uverejňované články, ktoré sa popri vysvetľovaní alebo približovaní príslušného ortografického javu nevyhnutne viac či menej opierali aj o iné súčasti jazykového systému. V oblasti pravopisu sa významným medzníkom stáva návrh na uzákonenie fonetického pravopisu¹.

Už v druhom ročníku H. Bartek (1933/1934, s. 278 – 296) bránil slovenčinu pred cudzími vplyvmi (obhajovanými napr. V. Vážnym), argumentujúc tým, že národná, jazyková a kultúrna orientácia štúrovcov je dostačujúca vo vzťahu k formovaniu nášho jazyka. Na čiastkových príkladoch poukazoval na dôležitosť tzv. slovenskej normy. Vo štvrtom ročníku SR sa jednoznačne priklonil, poukazujúc na ortoepické a morfonologické námietky proti navrhovanej reforme, k zachovaniu grafém *ä* a *ô*. H. Bartek v súvislosti s revíziou nového vydania PSP 1940 prináša v r. 1938/1939 (s. 148 – 167) prehľad uchopenia niektorých najdôležitejších jazykových javov nielen z oblasti pravopisu, ale aj gramatiky a lexiky slovenského jazyka. Vydaniu *Pravidiel slovenského pravopisu* v r. 1940 predchádzala tiež štúdia redakcie SR (1938/1939, s. 129 – 132), v ktorej sú zhrnuté všetky zásadné body týkajúce sa zjednodušenia pravopisu, ako napr. zjednotenie kongruenčnej morfémy v tvaroch množného čísla minulého času sloviess na *-li*, a to vo všetkých rodoch; odstránenie ypsilonu podmieneného českým pravopisom v niektorých slovách (*tiger*, *richtár*, *rínok*); písanie zdomácnených slov podľa slovenskej ortografie (*árešt*, *história*, *imúnny*); zjednodušenie písania predložiek tak, aby boli v súlade s pádmi, t. j. v genitíve a v akuzatíve *z/zo*, v instrumentáli *s/so*.

S odstupom času sa v 2. polovici 40. rokov v SR koncipovali návrhy na reformu slovenského pravopisu. Niekoľko poznámok sformuloval v r. 1946 aj E. Jóna, ktorý jednak podčiarkol význam fonologického aj morfológického princípu pri zostavovaní pravidiel jazyka, jednak pripomenul, že „v pravopise nemá byť nič takého, čo skutočne neexistuje v terajšom jazyku (hovorenom) a naopak, v pravopise majú byť zachytené všetky významné zvukové črty príslušného jazyka“ (Jóna 1946, s. 48). Autor tiež pripomenul základné zásady – vychádzajúce aj z téz Pražského lingvistickeho krúžku – pre pravopisnú sústavu, a to: 1. pravopis má vystihovať fonologickú sústavu jazyka, nie jej fonetickú realizáciu, 2. fonologický princíp musí byť doplnený morfológickým, 3. v pravopisnej sústave je potrebné využiť tradičné ustálené prvky s dištingtívnou funkciou, 4. pravopis musí byť ľahký a prehľadný a 5. pravopisná sústava sa nesmie meniť bez opodstatnenia a bez verejnej diskusie (s. 52).

¹ Literárny odbor Spolku sv. Vojtecha predložil tento návrh s rozsahom 72 strán Matici slovenskej 12. 5. 1932 (bližšie Bartek 1932/1933, s. 122).

Zavádzanie pravidiel slovenského jazyka do praxe mapuje vo svojej štúdií J. Barát (1940/1941; pokračovanie v r. 1941/1942), ktorý zhodnotil pozitíva (napr. vypustenie neslovenských slov, ako *barva*, *domluva*, *prkno* a i.; jednota jazyka, teda príslušnosť k jednotnej slovenskej reči) aj negatíva (napr. odchýlky od normy; chýbajúca špecifikácia používania neosobného *sa*) nových *Pravidiel slovenského pravopisu* z r. 1940, a to nielen z pohľadu pravopisu, ale aj v oblasti morfológických a slovtvorných javov či rytmického krátenia. V pokračovaní uverejnenom v ďalšom ročníku sa J. Barát zameriaval najmä na písanie začiatkových písmen, opätovne však v súvislosti s konkrétnymi významovými skupinami slov (napr. posesívne adjektíva, vzťahové adjektíva, pomenovania príslušníkov skupín, adjektíváliá, apelativizované pomenovania a i.), ale aj na problematiku tzv. pohyblivých samohlások pri ohýbaní a tvorení slov. V štrnástom ročníku J. Orlovský publikoval rozsiahlu štúdiu (1948/1949, s. 223 – 253), v ktorej odbornej verejnosti systematicky sprostredkúva pravidlá písania jednotlivých interpunkčných znamienok v súlade s platnými PSP (z roku 1940). Ako vyplynulo z viacerých príspevkov prvých dvoch desaťročí, ich primárnou úlohou bolo sprostredkovať pravidlá pravopisu používateľom jazyka.

Úlohou SR bolo priblížiť autorské pravopisné koncepcie, ktoré vychádzali zo zvukových a významových javov jazyka, zasahujúcich aj ortografickú zložku. Autori príspevkov sa zameriavali nielen na opis danej koncepcie, ale poukázali aj na rôzne javy, ktoré vnímali ako nefunkčné, príp. nesystémové. Štúdia Ľ. Nováka o fonetickej pravopisnej sústave Ľ. Štúra má deskriptívny pôdorys. Ľ. Novák opísal a zhodnotil Štúrov pravopis ako moderný a poukázal v ňom na zásadu absolútnej korešpondencie hlásky (fonémy) a príslušnej osobitej litery (grafémy), čo ho viedlo k tvrdeniu, že „Štúrov pravopis bol dokonalým pravopisom fonetickým, alebo [...] fonologickým“ (Novák 1935/1936, s. 52). Ľ. Novák vnímal nasledujúce tzv. hodžovsko-hattalovské reformné zásahy ako zhoršenie štúrovského pravopisu. Už v ďalšom ročníku bol uverejnený článok s opisno-výkladovými prvkami k Bernolákovmu pravopisnému systému. Sústave A. Bernoláka sa venoval H. Bartek, ktorý poukazoval aj na používanie jednotlivých hlások a grafém v dielach súdobých literátov, príp. v spevníku *Cantus catholici*, a na základe ukážok zhŕňa znaky Bernolákovho pravopisu. Z Bartekovho pohľadu A. Bernolák neuzakónil nič nové, svojím počínom iba dovŕšil starú slovenskú pravopisnú tradíciu a v podstate zdokonalil fonetický pravopis J. I. Bajzu. Syntetizujúci pohľad na vybrané pravopisné systémy od konca 17. stor. po vydanie *Pravidiel slovenského pravopisu* v r. 1940 prehľadovo ponúka vo svojej nerozsiahlej štúdií J. Barát (1940/1941, s. 70 – 76), pričom zachytáva spôsob zaznamenávania jednotlivých zvukov v slovenskom jazyku. Pravopisnou sústavou A. Bernoláka sa zaoberal aj J. Žigo (1946), ktorý zdôvodnil redundantnosť niektorých písmen (*q*, *x*, *y*) a navrhol ich vylúčenie zo slovenského pravopisu.

Popri štúdiách súvisiacich s etablovaním pravidiel pravopisu do praxe a príspevkoch s homogénnym tematickým záberom sa v jednotlivých rubrikách periodika SR lingvisti zaoberali parciálnymi javmi, ktorých spracovanie si vyžadovalo ďalšie doplnenie, spresnenie, v niektorých prípadoch dokonca aj zásadnejšiu úpravu, vedúcu k zmene pravidiel.

Jedným z často prediskutovaných problémov bola otázka ypsilonu v spisovnej slovenčine, ku ktorej sa vyjadrovalo viacero lingvistov – prvá štúdia bola uverejnená už v prvom ročníku SR (Knap 1932/1933, s. 180 – 181). Za zásadný možno považovať argumentačne vyvážený príspevok L. Dvonča, ktorý k problematike písania *i* a *y* v spisovnej slovenčine pristupuje komplexne, teda aj v prepojení na ich uplatnenie v slovotvorbe a v morfológii. Pri posudzovaní problémových miest v *Pravidlách slovenského pravopisu* z r. 1940 sa vo vzťahu k písaniu grafém *i* a *y* odráža od fonologického zaradenia spoluhlásky *l* (hľadaním odpovede na otázku, či *l* treba chápať ako tvrdú alebo obojakú spoluhlásku). Systematickosť a prehľadnosť štúdie L. Dvonča podčiarkuje podrobné zmapovanie písania grafém *i* a *y* v domácich a v cudzích slovách, a to osobitne v prefixoch, sufixoch a základoch slov. Prínosom je kritické prehodnotenie argumentov za zachovanie grafémy *y* v slovenskom pravopise (bližšie Dvonč 1952/1953, s. 149 – 151).

V oblasti interpunkcie vyšlo viacero štúdií. Prvou z nich bol príspevok B. Letza (1933/1934, s. 112 – 115), ktorý predostrel požiadavku jasne formulovaných pravidiel písania čiarky. Zároveň zdôraznil, že táto problematika musí byť aj didakticky uchopiteľná a prístupná tiež „i pre drobného človeka“ (s. 113). J. Mihál sa zameral na čiarku pred spojkami *ako* a *alebo*, pričom diferencoval ich syntaktickú funkciu v rámci jednoduchej vety a súvetia. Zároveň však podotkol, že v pravopise slovenčiny je „dosť ťažkostí s inými dôležitejšími vecami“ (Mihál 1935/1936, s. 156). S. Petřík (1937/1938, s. 123 – 125) tvrdí, že pri písaní používame nadbytočne veľa čiarok, a preto odporúča obmedziť ich používanie výlučne na pozície, ktoré korešpondujú s významovou pauzou. V r. 1957 sa G. Horák v pomerne rozsiahlej štúdií (s. 20 – 39) orientoval na spojovník a jeho uplatnenie, pričom jednotlivé slovné spojenia rozdelil do ôsmich skupín. Teoretický výklad dopĺňa dostatočnou exemplifikáciou z literárnych textov slovenských prozaikov.

Vtedajší jazykovedci sa zaoberali aj problematikou písania začiatočných písmen vo vlastných menách. Na nejednotnosť niektorých propriálnych viacslovných lexém poukázal L. Šenšel (1933/1934, s. 56 – 58), z ktorého štúdie vyplýva dôležitý poznatok, že snaha vyhovieť všetkým v oblasti pravopisu znamená v podstate nevyhovieť nikomu. A preto od opravených PSP očakáva zrozumiteľný a jednoduchý pravopis, ktorý by nebol „výsadou graduovaných ľudí“ (s. 58). K otázke písania topografických názvov sa z pozície redaktora vyjadril H. Bartek (1935/1936, s. 145 – 149), ktorý neprijal návrhy V. Vážneho, označiac ho za neodborníka v geografii.

H. Bartek bol v zásade písania miestnych názvov zástancom normy, aká sa uplatňovala v *Atlase ČSR* (s. 149).

V rámci písania začiatočných písmen sa jazykovedci v 2. polovici 40. rokov intenzívnejšie venovali ortografii vlastných mien, označujúcich názvy ulíc alebo námestí. V tejto súvislosti ponúkol J. Horecký (1947/1948, s. 51 – 54) riešenie, sformulované do pravidla, aby sa veľké začiatočné písmeno písalo v každom vlastnom mene, resp. v prvom slove tzv. zloženého vlastného mena. Vo svojom pravidle počíta aj s výnimkou – typ *Ulica Červenej armády*, v ktorom sa veľké písmeno bude písať aj vnútri zloženého vlastného mena vtedy, ak „jedna z jeho zložiek je iné vlastné meno“ (s. 54). Súhlasné stanovisko s riešením J. Horeckého vyjadrili aj L. Dvonč a Š. Peciar (1950/1951, s. 108 – 110), ktorí sa vo svojom stručnom príspevku k otázke písania veľkých písmen zaoberali nielen písaním zložených vlastných mien, ale aj písaním pomenovaní rodinných príslušníkov a ich prívržencov. Osobitne sa k otázke písania veľkých písmen – najmä v pomenovaní ulíc, námestí, sadov, nábreží a pod. – vyjadril V. Uhlár (1950/1951, s. 245 – 247), ktorý navrhol úpravy pravopisnej normy v súlade s diferenciáciou významu (*na vršku – vršok = vrch* oproti *na Vršku – Vršok = časť mesta*; *Paračka = vršok* oproti *Pod Paračkou = ulica*). L. Dvonč (1954, s. 149 – 151) sa neskôr zamerl na písanie cudzích miest v učebniciach zemepisu, pričom nabádal na neohýbanie cudzích pomenovaní, ako aj na potrebu uprednostnenia domácich foriem pred cudzími, ktoré odporúča uvádzať ako citáty. Za významný v otázke písania veľkých písmen vo vlastných menách možno pokladať príspevok L. Dvonča z r. 1958 (s. 222 – 229), v ktorom sa vyjadril k rozkolísanému stavu v *Pravidlách slovenského pravopisu* vydaných v roku 1953. Na základe vlastného rozboru uviedol niekoľko zásad, resp. poučiek k písaniu veľkých písmen s poznámkou, že bude nevyhnutné venovať pozornosť terminologickému vymedzeniu vlastného mena. L. Dvonč (1961, s. 299 – 309) svojím pohľadom napokon prispel k ustáľovaniu písania názvov ulíc, keďže sa v snahe eliminovať rozkolísanosť normy prikláňal k požiadavke zaviesť písanie typu *Ulica partizánov* namiesto pravidlami požadovaného spôsobu písania *ulica Partizánov*.

Ďalšou z pravopisných otázok bola aj problematika písania čísloviek. K návrhom na zjednotenie ortografie slovenských čísloviek sa pripojil svojou štúdiou aj B. Letz (1935/1936, s. 95 – 101), poukazujúc na vývinovú tendenciu v prospech zloženosti pri ich nenumerickom písaní. Na príspevok B. Letza odkazuje o takmer dve desaťročia neskôr L. Dvonč, ktorý k problému písania zložených čísloviek vyslovuje požiadavku, aby sa poučky v PSP (v niektorých prípadoch osobitné písanie čísloviek) prispôbili jazykovej praxi, kde sa väčšinou uplatňuje „spôsob písania čísloviek dohromady“ (Dvonč 1954, s. 47).

K slovenskej ortografii možno zaradiť aj tematiku písania cudzích slov, ktorej sa venoval J. Žigo (1936/1937, s. 19 – 26), aj keď s výrazným hodnotením ich morfolologickej povahy, ako aj poukázaním na diferencovanosť rodového zaradenia cu-

dziach slov v ich pôvodnom jazyku. Spôsobu zapisovania, ale aj výslovnosti gréckych a latinských vlastných mien sa v krátkej štúdií venoval J. Hrabovský (1940/1941, s. 298 – 300). Do tejto tematickej skupiny patrí aj príspevok E. Jónu (1949/1950, s. 141 – 148), v ktorom autor riešil problém prepisovania – transliterácie a transkripcie – ruských mien do slovenčiny, pričom k existujúcej všeobecne používanej sústave prepisu ruského písma uvádzal svoje postrehy k niektorým sporným hláskam/písmenám a v závere sformuloval návrhy na zjednodušenie takéhoto prepisu.

Osobitnú skupinu predstavujú štúdie orientované na problematiku rozdeľovania slov v slovenčine, v ktorých sa autori pokúšajú navrhnúť zjednodušujúce pravidlá (napr. Orlovský 1946, s. 42 – 45), prípadne ponúkajú prehľad už existujúcich pravidiel delenia slov a zároveň predkladajú vlastné doplnujúce návrhy. V tejto súvislosti J. Ružička (1946, s. 224 – 239) porovnáva pravidlá delenia slov podľa PSP vydaných v rokoch 1931 a 1940 a rozdeľovanie slov stotožňuje s rozkladaním slov na slabiky.

S ortografickou tematikou sa často spájajú zvukové javy, ktoré reprezentujú viaceré parciálne príspevky (napr. kvantita v slove *Mária*, Jánošík 1938/1939, s. 63 – 67; kvantita niektorých prítomných prídavných, Meliš-Čuga 1941/1942, s. 8 – 11). V súvislosti s prítomným prídavným V. Uhlár (1941/1942, s. 234 – 242) upozorňuje na nejednotnosť pri vnímaní dvojhlások a sám konštatuje, že „diftongy nenarušajú pravidlo o rytmickej krátení“ (s. 236); autor zároveň pri posudzovaní pravidiel zdôrazňuje nevyhnutnosť zhody tlačenej a čítanej reči s reálnou hovorenou rečou, v čom majú byť PSP nápomocné.

Niekoľkonásobne pertraktovaným problémom, prejavujúcim sa aj v normatívnych návrhoch v rámci príprav jednotlivých vydaní PSP, bola otázka písania predpôň *s-*, *z-*. Prvou zmienkou k tejto téme je krátka štúdia J. Žiga, ktorý skôr opisuje dobový stav písania predložiek (*s*, *z*) a prefixov (*s-/z-*) s oporou o vývinový aspekt tejto problematiky, pričom v závere vyslovuje požiadavku praktického a jednotného pravidla. Na „zmätok“ rečovej kultúry pri písaní uvedených predložiek a predpôň reagoval v nerozsiahlejšej štúdií aj M. Záhorský (1941/1942, s. 104 – 105), ktorý tiež vyslovil požiadavku na ich písanie v súlade s výslovnosťou.

3. RIEŠENIE ORTOGRAFICKÝCH OTÁZOK PRED VYDANÍM PSP V ROKU 1953 A PO ŇOM

V prípravnej fáze úprav *Pravidiel slovenského pravopisu* (1953) prebiehala rozsiahla verejná a odborná diskusia. Ako jeden z prvých lingvistov v historickom kontexte zdôvodňuje v SR potrebu pravopisnej reformy Š. Peciar (1950/1951, s. 251 – 269). Zdôrazňuje pritom – v snahe zdokonaľovať fonologický princíp² – najmä

² Fonologický princíp sa podľa syntetickej fonologickej teórie J. Sabola (1989) stotožňuje s fonematickým pravopisným princípom. Podľa neho graféma korešponduje s úrovňou fóny a súčasne aj s úrovňou fonémy, teda tak ako zvuk vyslovujeme, tak ho aj graficky zaznamenávame.

priblíženie pravopisu živej výslovnosti, ktoré nazýva demokratizáciou pravopisu. Hovorí, že pravopisné reformy sú nevyhnutným dôsledkom vývoja živých jazykov. Ani v jednom z nich nie je pravopisný systém vybudovaný dôsledne na jedinom princípe, ale kombináciou viacerých s dominanciou jedného (kým v mladších spisovných jazykoch prevláda fonologický princíp, v jazykoch s dlhou tradíciou, ako napr. francúzština a angličtina, dominuje etymologický princíp). Pri reformách v princípe nejde o likvidáciu starého pravopisného systému, ale o jeho zdokonalenie. Na druhej strane realizácia radikálnej pravopisnej reformy nie je možná, preto nemožno úplne odstrániť ani *y*; aj v prípade zmeny písania slovesných tvarov v minulom čase (so zakončením na *-li/-ly*) ide len o zjednodušenie pravopisu, nie o úplný zánik grafémy *y*. V ostatných bodoch zjednodušovania pravopisu (napr. písanie *ô, ä, ĺ*, predložiek *s, so, z, zo* a predpôň *s-, z-, zo-*; označovanie dĺžky vokálov v cudzích slovách, rozdeľovanie slov, písanie čiarky pri tesných a voľných prívlastkoch, písanie veľkých písmen) musí ísť, ako podčiarkuje Š. Peciar, o teoreticky zargumentované zmeny, ktoré vyplývajú z praktických potrieb.

K Š. Peciarovi sa v nasledujúcom ročníku pripája aj E. Jóna (1951/1952, s. 265 – 278), ktorý sa vyjadruje k novej pravopisnej úprave. Tvrdí, že „nedemokratický postup pri dvoch predošliých vydaniach PSP, z r. 1931 a r. 1940, zavinił mnoho nespokojnosti a zmätku“ vo verejnosti, a tak „slovenská jazykoveda [...] stojí pred vážnou úlohou“ (s. 265). Po roku 1945 sa zdalo, že dozrel čas na radikálnu reformu slovenského pravopisu (úplné odstránenie *y*, označovanie *d', ĺ', ň, ĺ'* nezávisle od vokálneho okolia), ktorú presadzoval najmä E. Novák, napr. v príspevku *K problému reformy československého pravopisu* (1931). V r. 1950 po krátkej odmlke a ústupe od radikálnej reformy, keď sa vedecká práca koncentrovala v SAVU, Jazykovedný ústav dostal úlohu vypracovať nové pravopisné pravidlá tak, aby sa z nich odstránili puristické zásahy do spisovnej slovenčiny a aby sa zjednodušil pravopis so zreteľom na vývinovú kontinuitu a demokratizáciu procesu, akým je úprava pravidiel. Následne E. Jóna systematicky predostiera a mapuje jednotlivé body pravopisnej reformy: 1. úplné odstránenie *y* sa zredukovalo na písanie *i* v slovesných tvaroch minulého času na *-li/-ly*, 2. písanie predložiek *s, so, z, zo* v závislosti od kategórie pádu, 3. písanie predpôň *s-, z-, zo-* nie podľa významu ako v pravidlách z predchádzajúceho obdobia, ale v zhode s výslovnosťou, pričom sa však osobitne uvažuje o slovách typu *smer, smena, smluva, smysel, sval*, ktorých neustálená výslovnosť sa vysvetľuje zastretím morfeomatickej hranice, 4. uplatňovanie kvantity v domácich slovách a jej úprava pri tzv. vkladných hláskach v genitíve plurálu typu *výher : výhier*, v slovesných tvaroch typu *hádžuci : hádžuci* a zámenných tvaroch typu *našich : našich*, 5. uplatňovanie kvantity v cudzích slovách podľa výslovnosti, 6. rozdeľovanie slov na konci riadka, 7. písanie veľkých písmen, 8. písanie čiarky pri voľnom, nie tesnom prívlastku, 9. iné, nie pravopisné zmeny: výslovnosť *ĺ*, prechýľovanie ženských

priezvisku typu *Figuli*, nahrádzanie neživých neproduktívnych prípon živými, produktívnymi príponami (-lý na -ný, -tý; -ište na -isko). Pri každom z uvedených javov E. Jóna prehľadne podáva argumenty za zmenu a proti nej, pričom sporné miesta uzatvára dôvetkom, že uvedený problém si ešte vyžaduje diskusiu (najmä v bodoch 3., 4., 8., 9).

V rovnakých intenciách pokračuje aj Š. Peciar (1951/1952, s. 278 – 298; 1952/1953, s. 81 – 86), ktorý sa vyjadruje k jednotlivým bodom navrhovanej pravopisnej úpravy. Po presnom znení pravidiel (o uplatňovaní kvantity v cudzích slovách podľa zvukovej realizácie, o vokalizovaní predložiek, o rozdeľovaní slov a písaní čiarke v jednoduchej vete a v súvetí; o ženských substantívach na *-ianka*, *-anka* a o tvorení ženských priezvisk) uvádza k nemu podrobný komentár. Identický postup volí aj v štúdiu v spoluautorstve s J. Horeckým (1952/1953, s. 35 – 47). Pozornosť koncentrujú na písanie predpôn *s-*, *z-*, *zo-*, kde sa osobitne pristavujú pri prípadoch, v ktorých sa význam v dovtedajších PSP rozlišoval predponami (*zbeh* – *sbeh*). Ako konštatujú, ich význam však už často nie je v povedomí používateľov živý, a preto nemôže slúžiť ako spoľahlivý indikátor správnosti príslušnej predpony. Autori pristupujú analyticky aj k problematike písania zložených prísloviok. Kým pri type *zprvu*, *zprava* sa v návrhu ponecháva etymologický spôsob písania, tak v zložených predložkách typu *zpod*, *zperedzi* autori zvažujú na základe pravopisnej praxe uplatňovať fonetický princíp. Z ich argumentácie vyplýva, že predložky *s*, *so*, *z*, *zo* nemožno podľa významu (vnútri alebo na povrchu) vždy úspešne aplikovať, preto za účelné pokladajú písať uvedené predložky v súlade s ich gramatickým významom. Autori sa vyjadrujú aj k návrhu, ktorý sa dotýka používania a výslovnosti *l*. V paragrafe 41 o zvukovej realizácii skupín *le*, *li*, *lia*, *lie*, *liu* sa uvádza, že tieto skupiny sa „vyslovujú dvojakým spôsobom“ (Horecký – Peciar 1952/1953, s. 45) – *s l* aj *s* „obyčajným“ *l*. Zaujímavým je predovšetkým výrok „Vyhlasovať [...] za spisovnú jedine výslovnosť typu *lipa*, *len*, *al'e* by znamenalo ignorovať živé tendencie v dnešnej spisovnej slovenčine“ (s. 45 – 46), ktorý by obstál aj v súčasnosti.

K novému vydaniu PSP sa v tom istom ročníku periodika SR vyjadruje aj V. Blanár (1952/1953, s. 11 – 17). Vo svojom príspevku podáva výhrady voči *Pravidlám slovenského pravopisu* z roku 1940, ktoré boli „odpoveďou martinských filológov na „československé“ tendencie Pravidiel z roku 1931“ (s. 11). V tých sa hľadali také „druhotvary, ktoré by približovali spisovnú slovenčinu s češtinou“ (s. 15), kým v novonavrhovaných pravidlách sa pripúšťajú popri doterajších tvaroch aj dublety, produktívne vo vývine spisovného jazyka.

J. Horecký (1952/1953, s. 77 – 81) v súvislosti s plánovanou pravopisnou reformou objasňuje jednotlivé princípy slovenského pravopisu. Ako dominantný vyhodnocuje fonetický, resp. fonologický pravopisný princíp, popri ktorom sa v slovenčine uplatňuje aj morfológický (keď grafické zachytenie nezodpovedá výslovnosti,

lebo sa zachováva jednotný obraz morfémy, napr. v predložke *od potoka*), etymologický (keď ide o grafické zachytenie podľa pôvodu, napr. písanie *y* v koreni slov), gramatický (napr. písanie predložiek *z, zo, s, so*) a tzv. slabičný pravopisný princíp (len v slabike – napr. *ti* – ako celku sa dá v domácich slovách dešifrovať zvuk [tʲ]). Zároveň svoj teoretický výklad o princípoch autor dopĺňa ich percentuálnym zastúpením vo výstavbe slovenského pravopisu (fonetický 89,2 %, „slabičný“ 4,2 %, morfológický 1,6 %, gramatický 3,8 % a etymologický 1,2 %).

K predloženému návrhu na zmenu pravidiel sa v SR vyjadrili viacerí autori. Okrem J. Horeckého, ktorý vo forme poznámok podčiarkol dôležitú funkciu PSP, supľujúcich „vedeckú gramatiku spisovnej slovenčiny a dôkladný slovník normatívneho charakteru“ (Horecký 1952/1953, s. 171), navrhované zmeny pripomienkovala aj Z. Jesenská (1952/1953, s. 164 – 170). Svoj nesúhlas prejavila najmä pri „zavádzaní úplne zbytočných dvojtvarov“ (s. 165), ako napr. *Figuli* aj *Figuliová*. Vo vzťahu k pedagogickej a školskej praxi sa k úpravám vyjadrili aj Ľ. Meliš-Čuga (1952/1953, s. 116 – 124), J. Oravec (1952/1953, s. 17 – 27) a G. Horák (1954, s. 8 – 19). V zásade všetci uvádzajú autori zhodne konštatujú, že návrh chystanej pravopisnej zmeny, ktorej impulzom bola školská prax ako overovateľka a korigovateľka teórie, bude znamenať veľké uľahčenie pri vyučovaní (nielen) slovenského jazyka. „Znalosť pravopisu je bezpochyby dôležitá, ale o mnoho dôležitejšia je dobrá znalosť jazyka, jeho gramatickej stavby“ (Oravec 1952/1953, s. 27).

Pred samotnou úpravou slovenského pravopisu boli na stránkach SR (1952/1953, s. 321 – 392) zverejnené prepisy všetkých 30 referátov, ktoré odznali na zasadnutí aktívu kultúrnych a vedeckých pracovníkov 10. júna 1953. Referovali zástupcovia Zboru povereníkov (A. Nedved, M. Chorváth), českí a slovenskí vedci (O. Pavlík, Š. Peciar, F. Trávníček, B. Havránek, J. Bělíč, Ľ. Novák, V. Blanár, O. Kostolný, Ľ. Ďurovič, A. Matuška, J. Štolc, V. Uhlár, R. Krajčovič, A. Jánošík, F. Váhala, M. Pišút, I. Jenča, M. Gosiorovský) a tiež predstavitelia kultúrnej obce, najmä z radov spisovateľov a hercov (F. Hečko, Z. Jesenská, O. Čechová, A. Bednár, V. Záborský, F. Mózer, R. Kliský). Riaditeľ Ústavu slovenského jazyka Š. Peciar vo svojom zásadnom vstupe (s. 328 – 341) podal všetky relevantné informácie o predloženom návrhu a diskusiách k nemu, ktoré uverejňovali interní a externí spolupracovníci Ústavu v SR s cieľom: 1. oboznámiť širokú verejnosť s otázkami spisovného jazyka, 2. zistiť jeho mienku vo vzťahu k plánovaným zmenám, 3. poskytnúť lingvistom príležitosť overiť teoretické výklady jednotlivých javov v rečovej praxi. Zdôrazňuje potrebu vydania základnej normatívnej príručky. *Pravidlá slovenského pravopisu* z roku 1940 nevyhovovali ani politicko-ideologicky (dôsledky purizmu sú zreteľné najmä v slovníkovej časti), ani z pravopisnej stránky (boli v nich viaceré nedôslednosti a nepresnosti, napr. pri písaní predpôň *s-, so-, z-, zo-*). Autor zároveň oboznamuje prítomných so stanoviskom užšej pravopisnej ko-

misie a Ústavu slovenského jazyka k základným otázkam pravopisnej úpravy. Konkretizuje plánované zmeny (za všetky uvádzame tie najvýznamnejšie): písať slovesné tvary 3. os. pl. minulého času jednotne s *-i*, rozlišovať predložky *z* (*zo*) – *s* (*so*) podľa gramatického významu, písať predpony *s-*, *z-*, *zo-* podľa výslovnosti, zaznačovať v súlade so zvukovou realizáciou kvantitu vokálov aj v cudzích slovách, podať presnejšie pravidlá o písaní veľkých písmen, o rozdeľovaní slov na konci riadka, o používaní čiarky pri vymedzovaní tesného, voľného prívlastku a prístavku, zachovať grafémy *ä*, *ô* a v slabikách *le*, *li*, *lie*, *lia*, *liu* uplatňovať popri realizácii s „obyčajným“ *l* aj výslovnosť mäkkého *l'*. Š. Peciar a rovnako aj V. Blanár pripomínajú, že PSP sa od vydania z roku 1931 podobne ako pripomienkované novo upravované *Pravidlá* koncipovali ako základná jazyková príručka, ktorá okrem ortografických a ortoepických pravidiel obsahuje aj gramatické pravidlá a slovníkovú časť s najpoužívanejšou lexikou. Českú vedeckú komunitu na aktívne reprezentoval aj F. Trávníček, ktorý hovoril o spoločných črtách českého a slovenského pravopisu. Podčiarkuje pritom fakt, že štruktúra jazykov na úrovni hlások je diferencovaná. B. Havránek k tomu súhlasne dodáva, že tam, kde sú pravopisné javy z hľadiska zvukovej stránky irelevantné, mali by sa riešiť rovnako v oboch jazykoch. Ďalší účastníci aktívu sa vo svojich príspevkoch – niekedy aj protirečivo – vyjadrovali k jednotlivým bodom pravopisnej reformy. Jedným z najspornejších bodov pravopisnej úpravy bolo písanie predpôň *s-*, *z-*, *zo-*. J. Bělič navrhuje, aby sa zvažilo, či sa v prípadoch typu *spravidla*, *sprava*, *sčasti* bude písať *s-*, keď v novom návrhu sa s genitívom bude dôsledne spájať predložka *z*. Podobné stanovisko k uvedenému paragrafu vyjadril aj B. Havránek, podľa ktorého písanie príslovkových zložiek by sa malo upraviť podľa písania predložiek. Nesúhlasné stanovisko s uplatnením uvedených predpôň podľa výslovnosti vyjadrila O. Čechová. Podľa nej mechanické zavádzanie predpôň na pozadí fonetického princípu by bolo „búraním zdĺhavej a abstrahujúcej práce ľudského myslenia“ (Čechová 1952/1953, s. 351). V tomto bode sa k predkladanej úprave súhlasne postavili viacerí rečníci (napr. R. Krajčovič, V. Záborský, L. Ďurovič, M. Gosiorovský). V súvislosti s uvádzanými predponami sa diskutovalo aj o písaní slov typu *svažovať*, *sloh* so zastretou morfeomatickou hranicou. Rovnako intenzívne sa rokovalo napr. o výslovnosti *l'* v slabikách *le*, *li*, *lie*, *lia*, *liu* (V. Blanár, V. Záborský, J. Štolc), o potrebe či redundancii dvojtvarov typu *výher* – *výhier* (Z. Jesenská, J. Štolc), ako aj o výslovnosti slova *diskusia* (Z. Jesenská, F. Hečko, V. Záborský).

V posledných číslach 18. ročníka SR (1952/1953) bol popri prepisoch referátov zo zasadnutia aktívu kultúrnych a vedeckých pracovníkov zverejnený aj kompletný *Úvod k Pravidlám slovenského pravopisu*, schválený Komisiou pre záverečnú úpravu pravidiel, a tiež bola zverejnená správa o postupe záverečných prác na novom vydaní pravidiel a jeho zavedení do praxe.

Š. Peciar v prvom dvojčísle nasledujúceho ročníka (1954) uverejňuje štúdiu *Nové Pravidlá slovenského pravopisu, nástroj zvyšovania jazykovej kultúry* (1954, s. 3 – 8). Oznamuje v nej širokej verejnosti, že nové PSP ako základná príručka spisovnej slovenčiny, ktoré boli vypracované Ústavom slovenského jazyka SAV a schválené Zborom poverenikov, nadobudli platnosť 1. januára 1954. Autor sa vo svojom príspevku zameriava predovšetkým na odlišnosti medzi 1., 2. a 3. vydaním PSP. Kým v 1. vydaní (1931) pod vedením V. Vážneho sa dostatočne nerešpektovali charakteristické osobitosti slovenčiny a zavádzali sa do spisovnej slovenčiny niektoré nepotrebné čechizmy a v 2. vydaní (1940), ktoré vypracovali tzv. puristi na čele s H. Bartekom, išlo podľa Š. Peciaru o „bezohľadné zasahovanie do vývoja spisovnej slovenčiny“ radikálnym odstránením toho, čo „slovenčinu spája s češtinou“, tak v nových *Pravidlách slovenského pravopisu* (1953) sa „uvoľnili puristické poučky a pravidlá“ (s. 4). Zároveň zdôrazňuje, že najdôležitejšou časťou PSP pre prax je *Pravopisný a gramatický slovník*, v ktorom sú zachytené všetky živé dvojtvary.

V SR boli uverejnené aj postrehy k problematike pravopisu zložených prídavných mien. V prieniku slovotvorby a ortografie sa touto otázkou zaoberal aj J. Horecký (1954, s. 40 – 45), ktorý za rozhodujúce kritérium, determinujúce spôsob ich písania, považuje význam zloženého adjektíva; tzn. spojovník treba uplatňovať „podľa príslušnosti k týmto významovým typom“ (s. 45) adjektíva. Písaním prísloviak a príslovkových výrazov sa zaoberal Š. Peciar (1958, s. 207 – 222), ktorý po analýze materiálu špecifikoval pravidlá, čím naplnil svoj zámer presne zachytiť stav písania adverbii v rečovej praxi.

V priebehu postupného etablovania nových PSP sa o niečo sporadickejšie na stránkach SR objavovali štúdie, v ktorých autori v súvislosti s konkrétnou problematikou pripomienkovali nové pravidlá. J. Purgina (1954, s. 153 – 154; 155 – 156) upozornil na nedôslednosti pri písaní niektorých zemepisných názvov, ktoré je v rozpore s administratívnym úzom. J. Štolc (1956, s. 60 – 63) pokladá za chybu, že termín časťica aj napriek tomu, že sa v PSP (1953) uvádza na viacerých miestach, nie je terminologicky ani definične vymedzený ako osobitný slovný druh. Autor zároveň konštatuje, že v pravopisnom slovníku pri slovnodruhovom zaradení sú slová klasifikované nejednotne, preto, upozorňujúc na konkrétne prípady, uvažuje popri významovej a tvarovej aj o funkčnej homonymii.

S odstupom štyroch rokov Š. Peciar (1957, s. 334 – 341) oznamuje, že v decembri 1957 vychádza zrevidované vydanie PSP, v ktorom sa skorigovali tlačové chyby a vecné nedôslednosti, upravené na základe výsledkov najnovších výskumov. Vyplývajúc z potrieb rečovej praxe, doplnili sa niektoré pravidlá, spresnil sa a obohatil *Pravopisný a gramatický slovník*.

Po dvoch zrevidovaných vydaniach PSP (1957, 1964) sa začala diskusia k racionalizácii pravopisu, v ktorej dostali priestor všetci zainteresovaní, nielen jazyko-

vedci. Najmä z radov učiteľov sa ozývali hlasy, že úprava z roku 1953 nesporne znamenala zjednodušenie pravidiel, ale celkové uľahčenie slovenského pravopisu nie je postačujúce, najmä pri riešení ypsilonu. Ako prvý začal diskusiu na stránkach SR L. Dvonč (1964, s. 258 – 269). Vo svojom príspevku sa odvoláva na formuláciu F. Míka: „z hľadiska trvalého aktívneho osvojenia si spisovného jazyka [...] zvládnutie len jeho písanej podoby nestačí“ (s. 259). Teda racionalizáciu pravopisu autor vidí v tom, aby „písaná podoba jazyka nespôsobovala jeho používateľom [...] ťažkosť“ (s. 261) a aby jazykoveda využitím najnovších metód z oblasti matematiky, štatistiky a informatiky priebežne skúmala zásady, na ktorých je založený náš pravopis. J. Horecký (1964, s. 321 – 332) sa rovnako zapojil do diskusie o slovenskom pravopise, pričom zdôrazňuje jeho základné princípy. Odhaľuje a formálnym zápisom vyjadruje pravidlá pre prechod od foném ku grafémam (resp. prechod od grafém k fonémam), ktorých výber je determinovaný ich okolím na syntagmatickej a paradigmatickej osi. Osobitnú pozornosť venuje algoritmu pre prechod od fonémy /i/ ku grafémam *i* a *y*.

Aj s odstupom viacerých rokov sa v SR k pravopisnej reforme z roku 1953 prinavracali autori s riešením najpálčivejších otázok. J. Ružička (1968, s. 289 – 292) sa opätovne dotýka písania predpôň *s-*, *z-*, *zo-*, *so-*. Ich úprava sa však v dôsledku spoločenských pomerov neuskutočnila dôsledne. Ponechali sa výnimky, ktoré sa len s ťažkosťami vysvetľovali, preto na návrh pravopisnej komisie bolo v apríli 1968 odsúhlasené písanie slov *zbor*, *zväz*, *zjazd*, *zvitok*, *správa* podľa výslovnosti. Len slová *zmena* a *smena* sa graficky odlišovali v závislosti od významu. V r. 1962 sa k tejto téme vyjadril L. Dvonč (s. 353 – 360). Opisal status quo v PSP z r. 1953 s uvedením výnimiek a zároveň v závere svojho príspevku predostrel požiadavku písania uvedených prefixov jednotne, t. j. bez výnimky, podľa ich výslovnosti.

Po desaťročí „života“ PSP 1953 prebiehali aj na stránkach najstaršieho slovakistického periodika diskusie lingvistov, zamerané na rôzne otázky a problémy. V tejto súvislosti za podstatnú možno považovať myšlienku J. Mlacka, ktorý v súvislosti s pravidlami jazyka konštatoval, že „jednotnosť a presnosť formulácie sú nevyhnutnými podmienkami ich správneho výkladu a uplatňovania“ (Mlacek 1964, s. 225) v praxi. Na druhej strane sa pripomína aj dynamický aspekt, keď sa pravopis definuje ako „účelná spoločenská konvencia, ktorú časom možno a treba meniť v súvislosti s vývojom jazyka a podľa potrieb spoločnosti“ (Peciar 1965, s. 23). Jazykovedci vo svojich príspevkoch často poukazovali na nejasné pravidlá pri písaní niektorých interpunkčných znamienok (napr. bodka pri nadpisoch, čiarka pred spojkou *a* podľa jej funkcie, čiarka pred spojkou *čiže* a *i*.). Interpunkcii, konkrétne písaniu pomlčky a spojovníka, sa opakovane venoval L. Dvonč (1965, s. 232 – 236), pričom formuloval požiadavku prispôbiť ich písanie pravidlám v českom jazyku a diferencovať ich funkciu napr. v tzv. podvojných menách a v zlučovacích spojeniach.

E. Tvrdoň (1972, s. 143 – 145; 293 – 295) sa zamerl na používanie a spôsob písania úvodzoviek, ako aj na zápis pri emfatickom predlžovaní hlások.

Ďalšou častou témou v diskusných príspevkoch bola problematika písania veľkých písmen, v rámci ktorej lingvisti riešili parciálne otázky, ako napr. písanie veľkých písmen v niektorých názvoch či pomenovaniach živých bytostí, ale aj pri písaní vlastných mien štátov a viacslovných vlastných mien (Dvonč 1965, s. 292 – 297; 1966, s. 154 – 156; 1968, s. 350 – 356; 1981, s. 227 – 232). Na spôsob písania niektorých vlastných mien vznikajúcich univerbizáciou z pôvodných viacslovných pomenovaní (*Akadémia, Hrad, Východ, Západ* a i.) sa s ohľadom na ich lexikálnu stránku zamerl J. Kopina (1978, s. 37 – 46).

Spôsob písania niektorých cudzích miestnych názvov sa sledoval aj z pohľadu adaptačného procesu (Dvonč 1974, s. 10 – 16). V rámci konkrétnych výrazových prostriedkov sa riešila otázka kvantity cudzích slov a privlastňovacích zámen (Peciar 1965, s. 22 – 32), problematika rozdeľovania slov v slovenčine (Dvonč 1966, s. 219 – 225; 1967, s. 280 – 285), pravopis tzv. príslovkových zložiek (Ondrus 1966, s. 48 – 50), ale aj spôsob písania prípon pri ohýbaní značkových slov (Dvonč 1969, s. 346 – 351), ktorý bol v danom období z pohľadu praktickej aplikácie značne rozkolísaný. Rovnako heterogénny bol zápis cudzích názvov miest v slovenčine (Dvonč 1972, s. 305 – 312).

Zásadné otázky (písanie ypsilonu, *ô, ä*, predpôn *s-* a *z-*, písanie veľkých písmen alebo čiarky pred voľným a tesným prívlastkom), smerujúce k ďalšej pravopisnej reforme, mali podobu rozsiahlejších štúdií, v ktorých ich autori (napr. L. Dvonč, J. Jacko, Š. Peciar, J. Ružička) predkladali argumenty na zmenu niektorých pravidiel. Cieľom jednotlivých návrhov bolo, aby sa pravopis stal „prístupnejším väčšiemu počtu používateľov spisovného jazyka“ (Dvonč 1965, s. 208). Pri hodnotení javov sa, prirodzene, poukazovalo na také lingvistické súvislosti z oblasti gramatiky slovenského jazyka, ktoré mali priamy vplyv na pravopisný systém (napr. kategória životnosti v prospech zachovania adjektívnej prípony *-í* v príspevku Š. Peciaru s názvom *Poznámky o vzťahu pravopisu a gramatiky* (1965, s. 138 – 142); problém pravopisu aj v súvislosti so skloňovaním tenisových termínov anglického pôvodu v príspevku J. Jacka (1983, s. 42 – 47). O syntaktický systém jazyka sa v štúdiu *Nad pravopisom zložených slov* opiera F. Sabol (1986, s. 93 – 96), ktorý zdôrazňuje potrebu písania zložených slov „podľa odlišných syntaktických vzťahov ich zložiek“ (s. 96), teda odlišenie určovacieho vzťahu od priraďovacieho sa musí prejaviť aj ortograficky. V prieniku zvukovej roviny a ortografie sa neraz riešila otázka distribúcie variantov prípon *-ár/-iar, -áreň/-iareň*, pričom napr. Š. Peciar (1968, s. 340 – 347) sa vo svojej štúdiu pokúsil spresniť pravidlá uplatňovania uvedených variantov po spoluhláskach na základe miesta a spôsobu ich artikulácie, prípadne na základe ich auditívneho vnemu.

Positívne hodnotenou zmenou, kodifikovanou v roku 1953, bolo zjednotenie písania konjugačných prípon v tvaroch minulého času sloviess *-li*, ako aj zjednotenie písania predpôn *s-* a *z-* na základe zásady priamej korešpondencie medzi zvukovou a písomnou podobou slova – v tejto súvislosti zaznievala požiadavka upraviť aj ponechané výnimky (*sbor*, *sväz*, *sjazd*, *zpráva* a ich deriváty). V 4. aj v 5. vydaní PSP (1963 a 1964) sa upravila výslovnosť slov *sväz* [zväz], *sjazd* [zjazd], *sbor* [zbor], čoho dôsledkom bol rozpor medzi ich zvukovou a grafickou podobou, prejavujúci sa v písaní uvedených slov podľa výslovnosti. Osobitným prípadom naďalej ostalo slovo *smena* s rozkolísanou výslovnosťou ([sm-] aj [zm-]).

Na osvojenie pravidiel slovenského pravopisu sa zamerl J. Štefanovič (1965, s. 257 – 268), ktorý vo svojej štúdií syntetizuje zistenia v súvislosti s ovládaním pravopisu u žiakov, a to na základe vyhodnocovania najčastejšie realizovaných chýb v diktátoch a v slohu. Svoje závery formuluje do požiadavky racionalizácie pravopisu, ktorá by zároveň viedla aj „k zvýšeniu úrovne pravopisného vyučovania vôbec“ (s. 268).

Písaniu grafém *i* (*i*) a *y* (*y*) v prevzatých lexikálnych jednotkách sa venoval L. Dvonč (1968, s. 15 – 21), ktorý v závere svojej štúdie uviedol, že v porovnaní s češtinou sa pri adaptácii slov uplatňuje iba graféma *ii*. Ten istý autor (Dvonč 1971, s. 374 – 376) v súvislosti s procesom adaptácie cudzích slov (*biatlón*, *pentatlón*) sledoval aj spôsob prepisu spoluhláskových zoskupení (v pôvodnom jazyku *-th-*) a uplatnenie kvantity v týchto slovách, pričom konštatoval, že pri zdomáčení sa spoluhlásková skupina (*-th-*) zjednodušuje (na *-t-*) a zakončenie slova je dlhé (*-ón*). Tému adaptácie vnímal s presahom na zvukovú realizáciu. Takto uvažoval napr. o ortografii lexémy *laser* (1972) a podobne sa výslovnosťou a pravopisom slov (*stopér*; *boxér*) zaoberal aj J. Jacko (1976), ktorý argumentoval v prospech zachovania dlhej prípony (*-ér*).

V rámci diskusie k spracovaniu 6. zväzku *Slovníka slovenského jazyka* sa F. Kočiš (1975, s. 291 – 297) zaoberal spôsobom písania tvarov niektorých zemepisných názvov (*Tosca*, *Piacenza*, *Sevilla*) s ohľadom na ich skloňovanie. K tejto problematike sa na pozadí viacerých príkladov názvov neskôr vyjadril aj L. Dvonč (1978, s. 102 – 108), ktorý v závere zdôraznil požiadavku „jednotne riešiť (v kodifikácii) otázku skloňovania a písania jednotlivých pádových foriem pri podstatných menách cudzieho pôvodu, pri ktorých je rozdiel medzi ich pravopisnou a výslovnostnou podobou“ (s. 107).

Na stránkach SR si v 2. polovici minulého storočia svoje miesto našli aj príspevky venované prepisu grafém z iných jazykových sústav, prípadne opis inojazyčnej pravopisnej reformy (napr. reforme ruského pravopisu sa vo svojej štúdií venovala M. O. Malíková (1965, s. 69 – 79). Prepis tzv. zvláštnych islandských písmen, používaných v islandčine ako germánskej reči, opísal J. Kaňa (1974, s. 46 – 48). Keďže

niekoľko slovanských jazykov má grafickú sústavu založenú na cyrilike, v diskusnom príspevku z r. 1974 boli uvedené príslušné normy, ktoré slúžia ako pravidlá pri prepise cyrilských písmen z ruštiny, ukrajinčiny, bieloruštiny, srbskej verzie srbochorvátskeho jazyka, macedónčiny a bulharčiny do latinského písma. Z diskusného príspevku sa zároveň dozvedáme, že členskú základňu Transliteračnej komisie Československého komitétu slavistov tvorili Š. Peciar a L. Dvonč. V 80. rokoch sa niektorí autori (E. Kudlička, K. Palkovič, I. Lučyc-Fedarec) venovali transkripcii z konkrétneho jazyka (bulharčiny, novej gréčtiny, bieloruštiny) do slovenčiny.

L. Dvonč (1988, s. 291 – 294) sa zamerával aj na problematiku lexikografického spracovania hlások a písmen v 6. zväzku *Slovníku slovenského jazyka* (1968) a poukázal na jeho nedostatky. V závere svojho príspevku konštatoval, že „bude potrebné spracovať jednotlivé hlásky a písmená, ktoré sa používajú v spisovnej slovenčine, úplnejšie a jednotnejšie“ (s. 294), a zároveň upozornil na dôležitosť dôsledného spracovania, keďže „SSJ je našim najrozsiahlejším a najúplnejším lexikografickým dielom“ (s. 294).

Ako vyplýva z prehľadu tematického záberu príspevkov, ale aj zo spôsobu nahliadania na jednotlivé javy, spoločnou črtou bolo „volanie“ jazykovedcov po zjednodušení a zosúladení niektorých pravidiel.

Š. Peciar (1972, s. 285 – 291) vyslovuje tézu, že takmer každá zmena pravopisu je motivovaná „zhodou“ alebo zblížením grafickej a zvukovej podoby jednotiek. Pritom nielen výslovnosť pôsobí na grafické zachytenie, ale aj grafika môže tak negatívne, ako aj pozitívne vplyvať na výslovnosť, čím sa spochybňuje téza „o principiálnej nezávislosti výslovnosti od pravopisu“ (s. 291). J. Oravec (1972, s. 213 – 221; 263 – 269), opierajúc sa o konkrétne exemplifikácie a odvolávajúc sa na *Pravidlá slovenského pravopisu* z roku 1971, sa v dvoch svojich štúdiách podrobne venuje písaniu čiarky vo viacnásobných členoch a vo viacnásobných výrazoch so zlučovacími spojkami *aj, i, ani, alebo, či*. L. Dvonč na prelome 70. a 80. rokov minulého storočia upriamuje svoju pozornosť na písanie proprií cudzieho pôvodu (1978, s. 102 – 108). Vychádza pritom, na rozdiel od F. Kočiša (1975), z názoru, že uvedené propriá je potrebné skloňovať podľa výslovnosti pri zachovaní jednotnej grafickej podoby. Písaniu veľkých písmen vo viacslovných názvoch, ktoré sa chápu ako vlastné mená, sa vo svojom príspevku venuje Š. Peciar (1981, s. 227 – 232).

4. RIEŠENIE ORTOGRAFICKÝCH OTÁZOK PRED VYDANÍM PSP V ROKU 1991 A PO ŇOM

Na základe obsahu príspevkov je zjavné, že v 80. rokoch dozrieva čas na nové pravopisné úpravy. Š. Peciar (1983, s. 222 – 233) sa v rámci príprav na nové vydanie PSP pristavuje pri niektorých aktuálnych problémoch slovenského pravopisu (písanie veľkých začiatočných písmen, písanie čiarky, písanie spojovníka v zložených

slovách a písanie výrazov spolu či oddelene), pričom o zmenách sa vyjadruje veľmi opatrne. Sú možné len do takej miery, aby sa neoslabovala stabilita spisovného jazyka. F. Kočiš (1984, s. 281 – 289) konštatuje, že už 11. vydanie PSP z roku 1971 je mŕtvou príručkou, ktorú je potrebné nahradiť, lebo nezodpovedá požiadavkám súčasnej jazykovej praxe. Rozoberá konkrétne miesta (najmä výslovnosť *de, te, ne, le, di, ti, ni, li*; tautosylabickú a heterosylabickú zvukovú realizáciu v cudzích slovách; rozdeľovanie slov, písanie veľkých písmen a i.), ktoré podľa autora už dlhodobo negatívne pôsobia na jazykovú kultúru. J. Kačala (1985, s. 11 – 18) mapuje situáciu vo vydávaní PSP, pričom pripomína, že posledná pravopisná reforma bola realizovaná v roku 1953 a do roku 1971 bola v jedenástich vydaniach takmer nezmenená (s výraznejšou úpravou iba v roku 1968). Autor argumentuje v prospech tematického zúženia PSP so zacielením výlučne na ortografickú oblasť. J. Kačala zároveň predstavuje východiská a ciele prípravy novej pravopisnej príručky slovenčiny s akceptovaním dynamického vývinu jazyka, ktorý sa musí pretransformovať do primeraných riešení v kodifikácii najmä v štyroch centrálnych okruhoch problémov (písanie veľkých začiatočných písmen, písanie interpunkcie, najmä čiarky; písanie príslovkových výrazov typu *do biela/dobiela* a písanie zložených adjektív a substantív).

Nové PSP, ktoré v SR predstavuje J. Jacko (1991, s. 247 – 254) so zdôraznením (vtedy už iba) ich pravopisnej funkcie, nadobudli platnosť 1. 9. 1991. Autor vo svojej recenzii sumarizuje fakty uvedené v predhovore, analyzuje osem kapitol textovej časti s výkladom jednotlivých javov, opisuje pravopisný a gramatický slovník doplnený o názvy slovenských obcí s uvedením obyvateľského substantíva a príslušného adjektíva. V závere vyslovuje názor, že „niektoré zmeny v najnovších PSP (*vládnuci, prevádzkar, prevádzkareň*) sa vykonali bez širšej diskusie“ (s. 254).

Sporné miesta najnovších PSP z roku 1991 neostali ani na stránkach SR bez ohlasov. M. Sokolová (1992, s. 105 – 108) píše o nezanedbateľnom dosahu zdanlivo malých fonologických zmien na skloňovanie v slovenčine (pôvodne *prekážkárrok, sánkárskeho, prevádzkárňam, striehnúceho* proti *prekážkariiek, sánkarského, prevádzkarniam, striehnuacieho*). Uvádza, aké zreťazenie morfológických a derivačných javov môže vyvolať relatívne malá fonologická zmena. K problematike kodifikácie rytmického krátenia v spisovnej slovenčine sa vracia aj L. Dvonč (1997, s. 218 – 225). Konštatuje, že bezprostredne po publikovaní PSP (1991) sa hovorí o potrebe ich úpravy. Zásahy do pravopisnej koncepcie sa začínajú až po 3. vydaní *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* (1997), v ktorom sa už uplatnilo dôsledné skracovanie prípon *-ár, -áreň* tak po dlhom monoftongu, ako aj po diftongu, pričom sa pripustili aj neskrátené varianty daných prípon *-iar, -iareň*. Autor však s niektorými zmenami v oblasti rytmického krátenia nesúhlasí, lebo uvádzané zmeny nie sú v súlade s vývinovými tendenciami jazyka. V rovnakom čísle SR uverejňuje svoj príspevok o kodifikácii slov utvorených príponou *-ár, -áreň*, resp. *-ar, -areň* aj M. Považaj (1997,

s. 226 – 235), ktorý konštatuje, že pravopisné úpravy z roku 1991 boli prijaté aj z kruhov odbornej verejnosti rozlične. Nielen pokiaľ išlo o aktívne participiá (*vládnuci, striehnuci*), ale aj o skracovanie slovotvorných sufixov v substantívach typu *bábk-ar* proti *mliek-ár*. Kondenzovane zhŕňa niekedy protirečivé názory viacerých autorov (napr. J. Ružička – L. Dvonč, V. Uhlár, Š. Peciar). Kritické hlasy o nedôslednostiach kodifikácie z r. 1991 sa mali možnosť premietnuť do úpravy PSP a do prepracovaného vydania *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* (1997) v dvoch podobách: buď návratom k stavu pred roku 1991, alebo redukciou výnimiek z rytmickeho krátenia pri slovách s príponami *-ár, -áreň* aj po predchádzajúcej dlhej slabike s diftongom. S odstupom času sa druhá alternatíva, ktorá bola vkomponovaná do 2. vydania PSP (1998), neukázala ako prijateľnejšia.

L. Kralčák (1992, s. 264 – 269) rozoberá jednotlivé prípady vzťahov v kongruentných spojeniach substantív. Všima si, že nie všetky typy spojení sa v súvislosti s písaním spojovníka v nových PSP (1991) riešia. V súlade s normou sa spojovník používa len v kompozitách na vyjadrenie zlučovacieho významu (*propán-bután*), v spojeniach so záporom (*kamarát-nekamarát*), ale nepripúšťa sa písanie spojovníka v dvojslovných pomenovaniach s bližším vymedzením (*učiteľ priekopník*). Autor preto poukazuje na zhody a rozdiely v syntaktickej a významovej štruktúre uvedených typov substantívnych spojení.

Na stránkach SR sa rozvinula živá diskusia o písaní prídavného mena *boží/Boží*, ktorú otvoril F. Kočiš (1992, s. 30 – 35). Odvolávajúc sa na PSP (1991), konštatuje, že v tomto bode sa musia pravidlá skorigovať, pretože nie sú v nich presne terminologicky a slovosledne vymedzené ustálené spojenia s veľkou začiatočnou grafémou. M. Považaj (1992, s. 361 – 367) v reakcii na príspevok F. Kočiša síce vyjadruje súhlas s rozkolísanosťou pravopisného úzu pri písaní uvedeného slova všeobecne, ale nie v náboženskej literatúre. Neprijíma tiež jeho argument, že pravidlá sa v uvedenom bode musia opraviť, lebo sa neopierajú o hlbšiu jazykovú analýzu. Triádu príspevkov s touto problematikou uzatvára L. Dvonč (1993, s. 165 – 172), ktorý sa na pozadí uvedeného ortografického javu pristavuje pri proprializácii a apelativizácii adjektívnych derivátov (*Boží/boží, božský/Božský*) utvorených od substantíva *Boh/boh* a pri ich presnej slovnodruhovej špecifikácii (osobné prívlastňovacie a vzťahové prídavné meno).

K problematike písania veľkých písmen vo vlastných menách sa po viac ako desiatich rokoch prinavracia v rámci diskusií L. Dvonč (1995, s. 26 – 32). Za nejednoznačné označuje najmä písanie názvov inštitúcií, organizácií, katedier a ústavov. Túto rozkolísanosť podľa autora spôsobuje v niektorých prípadoch vznik apelatív z proprií. V zásade však pravidlá písania veľkých písmen vo vlastných menách sú ustálené, preto ich netreba meniť, len je potrebné spresniť formulácie pravidiel o ich písaní.

L. Dvonč (1997, s. 283 – 288) sa vo svojom ďalšom príspevku opätovne vrátil k staršej podobe pravopisnej podoby slova *smena*. Podal historický pohľad na zmeny uvedenej pravopisnej podoby v doterajších kodifikačných príručkách, od roku 1931 až po rok 1991. V závere štúdie sa však zamýšľa, či posledná kodifikácia v tomto prípade vystihla skutočný stav v norme spisovnej slovenčiny. Aj keď pravopisná podoba *smena* zanikla, po vydaní PSP z roku 1991 naďalej vychádzal denník *Smena*, neskôr *Sme*, teda rečová prax nekorešpondovala s uvedeným ortografickým zásahom. M. Ološtiak (2001, s. 340 – 344) sa k uvedenej problematike vracia v diskusnom príspevku *O prístupoch ku kodifikácii (zmena smeny na zmenu)*. Uplatňujúc terminologický aparát J. Dolníka (1999, s. 106 – 113), na základe zosumarizovaných argumentov hovorí o antinómii pragmatickej a reflexívnej logiky. Rovnako ako L. Dvonč túto kodifikačnú zmenu z r. 1991 spochybňuje. Nielen v súvislosti s touto opakovane pertraktovanou problematikou v SR je zaujímavou a historicky hodnotnou štúdia Š. Švagrovského a P. Žiga (1994, s. 98 – 103), v ktorej sa autori prinavrátili ku genéze tvorenia PSP v prvej polovici minulého storočia. Z dostupných zdrojov uvádzajú fakty, ktorými odhaľujú, že v skutočnosti už H. Bartek navrhol progresívne zmeny v roku 1939 ako reakciu na zložitý pravopis predpôň *s-*, *z-*, *zo-* a predložiek *s*, *z*, *so*, *zo*, opierajúci sa o komplikované významové kritérium pri ich uplatňovaní. Tie síce v tom čase prijaté neboli, keďže po r. 1948 sa o H. Bartekovi z politických dôvodov nemohlo písať ani ho citovať, ale Š. Peciar ich v podstatnom rozsahu prebral a predostrel ako novú pravopisnú reformu. Ukázalo sa tak, že H. Bartek mal nemalý podiel na kodifikácii z roku 1953.

V období narastajúceho prílivu cudzích slov do lexikálnej zásoby slovenského jazyka je prirodzené, že tematika preberania cudzích lexém rezonuje aj na stránkach SR (najmä v rubrike rozličnosti). V súvislosti s adaptáciou slov na ortografickej úrovni vyšlo viacero príspevkov tohto typu, napr. ortografia lexém *handicap/handikep* (Dvonč 1998, s. 375 – 377), *zombie/zombi* (Ondrejovič 2000, s. 349 – 350), *talkshow/tolkšou* (Jacko 2000, s. 352 – 353), *short track/šotrek* (Jacko 2002, s. 190 – 191), používanie a pravopis slov ako *bitcoin/Bit-coin/Bit-Coin/Bitcoin/BitCoin* (Patráš 2014, s. 118 – 120), *Startup/Start-up* (Wachtarczyková 2015, s. 127 – 130), *bajpas/by-pass/bypass* (Ondrejovič 2018, s. 222 – 223). Rovnako ako v druhej polovici minulého storočia (porovnaj kap. 3.), aj v prvých desaťročiach nového milénia sú v SR publikované príspevky so zameraním na prepis grafém z iných jazykových sústav. E. Khidayer a E. Jarúnek (2005, s. 38 – 51) sa venujú prepisu arabských slov, pričom v záverečnej časti príspevku uvádzajú konkrétne návrhy zápisu mien a titulov niektorých predstaviteľov arabských krajín. Spôsobu zachytávania špecifických poľských grafém sa na pozadí novinového titulku a tiež konfrontácie spracovania konkrétnej udalosti (blahorečenie pápeža poľského pôvodu) v dvoch denníkoch (*Sme* a *Pravda*) venuje J. Wachtarczyková (2010, s. 405 – 408; 2013, s. 126 – 128).

Rozsiahlejší záber predstavuje M. Lacináková (2021), ktorá sa pokúša o návrh vedeckého systému prepisu arabských grafém, a to v troch štúdiách. V prvej (s. 36 – 54) poukazuje na špecifické znaky, ako aj odchýlky arabskej sústavy a uvádza vlastný návrh grafém na ich zaznamenávanie. V druhej časti (s. 173 – 191) rieši prepis arabského textu ovplyvneného syntaktickým okolím, a to aj na pozadí úvah o zdomáčovanií slov, resp. zohľadnením skloňovania ovplyvneného pozíciou arabských slov v slovenskej vete. V tretej časti (s. 279 – 291) autorka formuluje požiadavky na čiastočnú vokalizáciu.

V súvislosti s pravopisnými reformami boli v SR niekoľkokrát uverejnené príspevky o pravopisných princípoch (najmä Horecký 1952/1953, s. 77 – 81; 1964, s. 321 – 332). Autorom posledného z nich bol Á. Kráľ (2004, s. 37 – 45), ktorý komentoval jednotlivé ortografické princípy. Vychádzajúc zo skutočnosti, že vzťah slovenskej ortografie a ortoepie je komplikovaný, uvádza systémové nedôslednosti slovenského pravopisu (diftongy a hiáty, *ä*, spoluhláskové skupiny, realizácie /v, j, h, n/) a predkladá možné úpravy slovenskej ortografie, najmä v prípadoch s doteraz uplatňovaným etymologickým pravopisným princípom (*dcéra, vták, anjel, kde*). Hoci je situácia v rámci slovenského pravopisu kodifikačne relatívne stabilizovaná, vzhľadom na dynamiku jazyka aj v 2. tisícročí prebiehajú písomné diskusie o slovenskom pravopise. V 85. ročníku J. Rusinková (2020, s. 227 – 235) svojím príspevkom o nových pravidlách pravopisu nielen predstavuje vedecký projekt *Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe*, realizovaný v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV, ale v snahe objasniť aj pravopisné javy – s rešpektovaním výsledkov najnovších lingvistických výskumov v prepojenosti na potreby používateľov spisovnej slovenčiny – otvára o ňom diskusiu. V nasledujúcom (86.) ročníku SR viacerí autori v nadväznosti na predchádzajúce kodifikácie analyzujú v rámci diskusií jednotlivé ortografické javy. J. Rusinková (2021, s. 254 – 267) v dvoch príspevkoch predstavuje problematiku rozdeľovania slov na konci riadka, pričom v časovom slede upriamuje pozornosť na zmeny uvedeného pravidla s ohľadom na uplatňovanie metodologického postupu. Ďalší problém súvisiaci s písaním čiarky predostiera M. Mikušiak (2021, s. 230 – 253), ktorý na základe analýzy navrhuje niekoľkými formálnymi úpravami optimalizovať pravopis v danom pravidle. Problematike zložených čísloviek so zreteľom na písanie spolu a oddelene sa podrobne venuje A. Jarošová (2021, s. 208 – 229), ktorá rozborom materiálu poukazuje na potrebu rozšírenia pravidiel a ich konzistentnosť s ohľadom na jazykovú prax.

V súčasnosti je stále aktuálna otázka písania veľkých písmen v pomenovaniach diferencovaného typu. Na túto oblasť sa zameriava I. Valentová, ktorá v štúdiu *Problematika písania veľkých písmen v toponymách v slovenčine* (2020, s. 162 – 190), predtým čiastkovo aj v článku *Ako písať: horná Nitra alebo Horná Nitra?* (2014, s. 121 – 124), poukazuje na fakt, že v edukačnej praxi sa onymický obsah a špecifické

funkcie proprií často redukujú na problematiku ortografie veľkých písmen. Zároveň uvádza, že „vzhľadom na vývin jazyka a stále sa opakujúce problémy pri štandardizácii geografického názvoslovía by bolo vhodné nielen aktualizovať uvedené príklady v platných Pravidlách slovenského pravopisu (2000, nezmenené vyd. 2013) [...], ale v niektorých prípadoch by bolo vhodné urobiť možno aj radikálnejšie zmeny v samotných zásadách písania veľkých písmen na začiatku slov vo vlastných menách, predovšetkým v toponymách“ (Valentová 2020, s. 162 – 163). Po exemplifikácii viacerých typov viacslovných toponým sa pristavuje pri nerovnorodých pravidlách pri ich písaní, napr. *Biele Vody/Biele vody*. Objasňuje význam pojmu geonymá (ale aj choronymá, ojkonymá, anojkonymá). Po rozbere konkrétnych prípadov navrhuje eliminovať rôznorodosť pravidiel v závislosti od konkrétneho typu uplatnením jednej z troch ponúkaných zmien, a tak bežnému používateľovi jazyka zjednodušiť pravopis a uľahčiť proces štandardizácie toponým. Ďalšiu aktuálnu ortografickú problematiku v rámci prebiehajúceho projektu v JÚLŠ SAV, v. v. i., v Bratislave o slovenskom pravopise predstavuje v ďalšom ročníku SR opäť I. Valentová (2022, s. 62 – 88). Mapuje situáciu v písaní rodných mien a ich derivátov. Pristavuje sa pri termíne úradné rodné meno, ktoré nadobúda po zápise cudzojazyčných mien a inojazyčných pravopisných ekvivalentov už zdomácnených rodných mien do matrik iný význam. Po r. 1989 tak v dôsledku väčších možností výberu mien vznikajú pravopisné problémy, týkajúce sa ich neutrálnych aj domácich podôb. Po prezentovaných analýzach autorka predostiera viacero odporúčaní, napr. pojem úradné rodné meno obmedziť iba na podoby v matrikách a úradných dokumentoch, rozlišovať medzi zdomácnenou podobou a inojazyčným ekvivalentom rodného mena, prepisy rodných mien z iných grafických sústav realizovať v súlade s návodmi uvádzanými v PSP. Okruh ortografických tém v poslednom sledovanom ročníku SR uzatvára M. Mikušiak (2022, s. 89 – 110), ktorý deskriptívno-explanačne posudzuje typovo diferencované označovania olympijských podujatí (ich oficiálne názvy, označenia s konkretizačným údajom, všeobecné označenia). Reflektuje uvedené názvy z hľadiska nových mimojazykových skutočností. V súvislosti s ich uvádzaním odporúča prehodnotiť niektoré pravopisné zásady a zvyklosti. Aj keď v roku 2012 boli publikované návrhy zapisovania rozličných typov pomenovaní olympijských podujatí, opierajúce sa predovšetkým o kritériá oficiálnosti a úplnosti, v súčasnosti „nemajú jednoznačnú oporu v kodifikovanej pravopisnej systemizácii ani v analógii s inými akceptovanými pravopisnými modelmi zapisovania názvov športových podujatí“ (s. 107).

5. ZÁVER

Zosumarizovaný prehľad publikačných výstupov tematicky zameraných na ortografiu v priebehu celých deväťdesiatich rokov existencie SR potvrdzuje permanentný záujem lingvistov o túto oblasť. Počet príspevkov, ako aj spôsob nazerania na

konkrétne ortografické javy (často v previazanosti na iný jazykovedný odbor) je diferencovaný v závislosti od úrovne rozpracovanosti danej problematiky a jazykovej situácie v konkrétnom čase. Najvýraznejšími osobnosťami, ktoré prezentovali svoje názory na stránkach SR v 30. a 40. rokoch minulého storočia po pravopisnej reforme v roku 1931, boli H. Bartek a E. Jóna. V najvýraznejšej miere v SR tesne pred jednou z najrozsiahlejších pravopisných reforiem v roku 1953 a po nej publikovali Š. Peciar, L. Dvonč a J. Horecký. SR v prípravnej fáze pravopisnej reformy v roku 1953 bola reprezentatívnym fórom, na ktorého báze prebiehala intenzívna odborná aj verejná diskusia o navrhovaných zmenách. Išlo o najväčší počet pravopisných úprav (predovšetkým: odstránenie *y* a písanie *i* v slovesných tvaroch 3. os. pl. minulého času, písanie predložiek *s*, *z*, *zo* a predpôn *s-*, *z-*, *zo-*, uplatňovanie kvantity v domácich a cudzích slovách, rozdeľovanie slov na konci riadka, písanie veľkých písmen, používanie čiarky či iné nepravopisné zmeny s ortografickým dosahom, ako napr. výslovnosť *l'*, prechýľovanie ženských priezvisk), ktoré autori v SR argumentačne objasňovali či vyvracali. Neraz protichodné a polemicky zostavené príspevky o pertraktovaných javoch aj v súvislosti s navrhovanými pravopisnými úpravami svedčia o tom, že SR v priebehu celého svojho doterajšieho pôsobenia predstavovala a predstavuje významnú diskusnú platformu pri pripomienkovaní a schvaľovaní PSP, ktoré znamenajú významné medzníky v lingvistickom výskume na Slovensku. Napr. problematika súvisiaca s písaním predpôn *s-*, *z-*, *zo-* bola a je riešená v SR priebežne, počnúc navrhovanou zmenou v r. 1953 písať uvedené grafémy v pozícii derivačnej morfémy podľa ich zvukovej realizácie až po súčasnosť, keď sa v roku 1991 písanie dovtedy jedinej dvojice s rozličným významom *zmena/smena* ortograficky, ako dnes naznačuje rečová prax, nie veľmi premyslene zjednotilo na *zmenu* (porov. Dvonč 1997; Ološtiak 2001). Takmer 40-ročná platnosť PSP z roku 1953 bola koncom minulého storočia vystriedaná kodifikáciou z roku 1991 (s ďalšími vydaniaми v rokoch 1998, 2000, 2013), ktorej prirodzene predchádzala aj na stránkach SR relatívne dlhá diskusia. Jej výsledkom boli zmeny, ktoré sa dotýkali najmä písania veľkých písmen, príslovkových výrazov typu *do biela/dobiela*, písania čiarky a redukcie výnimiek z tzv. zákona o rytmickom krátení v slovotvorných príponách *-ár*, *-áreň* po predchádzajúcej dlhej slabike s monoftongom, v 2. vydaní PSP z roku 1998 aj po diftongu). Práve posledná uvedená zmena rozprúdila aj v SR odbornú debatu (najmä Sokolová 1992; Dvonč 1997; Považaj 1997), pretože, ako sa ukázalo, pri „zmechanizovanom“ skracovaní prípon tohto typu nejde iba o fonologický, ale aj o derivatologický a morfológický problém so všetkými jeho dôsledkami.

V súčasnosti mnohé mimojazykové okolnosti aj v oblasti ortografie spôsobujú vznik nových problémov, ktoré je potrebné riešiť. V niektorých prípadoch nielen kodifikačne aktualizovať, ale aj principiálne skorigovať, doplniť a skompletizovať. Ide najmä o písanie propriálnych pomenovaní jedinečných novovzniknutých objek-

to v a o adaptáciu preberaných lexém na ortografickej úrovni. Keďže od poslednej kodifikácie uplynuli takmer tri desaťročia, dozrel (či prezrel) čas na opätovné pravopisné úpravy, ktoré v posledných dvoch ročníkoch mapovaním súčasného stavu v oblasti ortografie na stránkach SR avizujú aj pracovníci Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., v Bratislave.

Literatúra

- KRÁTKY SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA (1997). Red. J. Kačala – M. Pisarčíková. 3. dopl. a preprac. vyd. Bratislava: Veda.
- NOVÁK, L. (1931): K problému reformy československého pravopisu. In: *Sborník Matice slovenskej*, roč. 9, sošit 1 – 4, 38 – 72.
- PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU S ABECEDNÝM PRAVOPISNÝM SLOVNÍKOM (1931). Martin: Matica slovenská. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/psp1931/psp1931-lq.pdf>
- PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU S PRAVOPISNÝM SLOVNÍKOM (1940). Martin: Matica slovenská. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/psp1940/psp1940-slovník.pdf>
- PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU S PRAVOPISNÝM A GRAMATICKÝM SLOVNÍKOM (1953). Red. Š. Peciar a kol. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU (1964). Hl. red. Š. Peciar. 5., nezmenené vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU (1991). Red. M. Považaj. 1. vyd. Bratislava: Veda.
- PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU (1998). Red. M. Považaj. 2. dopl. a preprac. vyd. Bratislava: Veda.
- PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU (2000). Red. M. Považaj. 3. upr. a dopl. vyd. Bratislava: Veda.
- PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU (2013). Red. M. Považaj. 4., nezm. vyd. Bratislava: Veda.
- SABOL, J. (1989): *Syntetická fonologická teória*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV.
- SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA VI. (1968). Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.